

TARBIYAVIY YONDASHUVLAR VA ULARNING OILAVIY QADRIYATLARNI SHAKLLANTIRISHDAGI ROLI

Datqayeva Feruza Ubaydullayevna

Andijon viloyati Maktabgacha, boshlang'ich va maxsus ta'lim metodikasi kafedrasi o'qituvchisi

Qabul qilindi: 30.04.2026

Ko'rib chiqildi: 01.05.2026

Tasdiqlandi: 02.05.2026

Kalit so'zlar:

tarbiyaviy yondashuv, oilaviy qadriyatlar, ma'naviy tarbiya, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, integrativ yondashuv, ijtimoiylashuv, pedagogik texnologiyalar, oila va maktab hamkorligi, axloqiy qadriyatlar.

Annotatsiya. Mazkur ilmiy tezisda tarbiyaviy yondashuvlarning zamonaviy pedagogik jarayondagi o'rni va ularning o'quvchilarda oilaviy qadriyatlarni shakllantirishdagi roli ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilingan. Tadqiqotda an'anaviy, shaxsga yo'naltirilgan, faol va integrativ tarbiyaviy yondashuvlarning mazmuni hamda ularning oilaviy qadriyatlarni rivojlantirishdagi pedagogik imkoniyatlari yoritilgan. Shuningdek, oila va maktab hamkorligi, interfaol metodlar hamda zamonaviy pedagogik texnologiyalarning tarbiya jarayonidagi ahamiyati asoslab berilgan. Tadqiqot natijalari tarbiyaviy yondashuvlar o'quvchilarda ma'naviy-axloqiy qadriyatlar, mas'uliyat hissi va oilaviy munosabatlarga ongli yondashuvni shakllantirishda muhim omil ekanligini ko'rsatadi.

Kirish. Bugungi globallashuv jarayonlari, ijtimoiy munosabatlarning murakkablashuvi va axborot oqimining tezlashuvi sharoitida shaxsni ma'naviy-axloqiy jihatdan to'g'ri shakllantirish masalasi ta'lim tizimining eng dolzarb vazifalaridan biri bo'lib qolmoqda. Ayniqsa, oilaviy qadriyatlarni shakllantirish va ularni yosh avlod ongiga singdirish jamiyat barqarorligi, ijtimoiy totuvlik hamda kelajak avlodning ma'naviy qiyofasini belgilovchi asosiy omillardan biridir. Oila insonning birinchi ijtimoiylashuv muhiti bo'lib, aynan shu muhitda bola dastlabki axloqiy tushunchalar, xulq-atvor me'yorlari va ijtimoiy munosabatlar tizimini o'zlashtiradi. Shu sababli oilaviy qadriyatlar shaxsning butun hayotiy pozitsiyasini shakllantiruvchi poydevor vazifasini bajaradi. Biroq zamonaviy sharoitda oilaviy qadriyatlarning transformatsiyaga uchrashi, ayrim hollarda ularning zaiflashuvi pedagogik jarayonda ushbu muammoga alohida e'tibor qaratishni talab etadi. Tarbiyaviy jarayon shaxsni ma'naviy, axloqiy va ijtimoiy jihatdan shakllantirishga qaratilgan murakkab pedagogik tizim bo'lib, unda turli yondashuvlar muhim o'rin

tutadi. An'anaviy, shaxsga yo'naltirilgan, faol va integrativ yondashuvlar o'quvchilarda nafaqat bilim, balki qadriyatlar tizimini shakllantirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, oilaviy qadriyatlarni shakllantirish jarayonida ushbu yondashuvlarning uyg'un qo'llanilishi yuqori samaradorlikni ta'minlaydi.

So'nggi yillarda ta'lim tizimida kompetensiyaviy yondashuvning kuchayishi tarbiyaning ham yangi bosqichga ko'tarilishiga sabab bo'ldi. Bu yondashuv o'quvchilarda faqat nazariy bilim emas, balki hayotiy ko'nikmalar, jumladan, oilaviy munosabatlarni to'g'ri qurish, mas'uliyatni his qilish, empatiya va kommunikativ madaniyatni rivojlantirishni ham ko'zda tutadi. Shu jihatdan tarbiyaviy yondashuvlar oilaviy qadriyatlarni shakllantirishning asosiy pedagogik vositasi sifatida namoyon bo'ladi. Shuningdek, oila va ta'lim muassasasi o'rtasidagi hamkorlik ham mazkur jarayonning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Ota-onalarning tarbiyaviy jarayondagi ishtiroki, o'qituvchilarning pedagogik mahorati va ijtimoiy muhitning ta'siri birgalikda o'quvchilarda barqaror oilaviy qadriyatlar tizimini shakllantirishga xizmat qiladi. Shu bois, tarbiyaviy jarayonni faqat maktab doirasida emas, balki keng ijtimoiy kontekstda ko'rib chiqish zarur. Mazkur tezisning maqsadi tarbiyaviy yondashuvlarning mazmun-mohiyatini ilmiy jihatdan tahlil qilish hamda ularning o'quvchilarda oilaviy qadriyatlarni shakllantirishdagi rolini aniqlashdan iborat. Tadqiqot doirasida turli pedagogik yondashuvlarning samaradorligi, ularning amaliyotdagi qo'llanilishi hamda zamonaviy ta'lim sharoitidagi imkoniyatlari o'rganiladi. Shu asosda aytish mumkinki, tarbiyaviy yondashuvlar orqali oilaviy qadriyatlarni shakllantirish nafaqat pedagogik, balki ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan dolzarb muammo bo'lib, u kelajakda sog'lom, ma'naviy yetuk va barqaror jamiyat shakllanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Adabiyotlar tahlili. Tarbiyaviy yondashuvlar va ularning oilaviy qadriyatlarni shakllantirishdagi roli masalasi pedagogika, psixologiya va sotsiologiya fanlarida keng o'rganilgan dolzarb yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Mazkur muammo yuzasidan olib borilgan ilmiy izlanishlar shuni ko'rsatadiki, oilaviy qadriyatlar shaxsning ijtimoiylashuvi jarayonida asosiy tayanch tizimlardan biri bo'lib, ularning shakllanishi bevosita tarbiya metodlari va pedagogik yondashuvlar bilan chambarchas bog'liqdir. Xorijiy ilmiy adabiyotlarda tarbiya jarayoni "education for values", "moral education" va "character education" konsepsiyalari doirasida tahlil qilinadi. J. Dewey ta'limni hayotiy tajriba bilan uzviy bog'liq jarayon sifatida ko'rib, shaxsning axloqiy rivojlanishi ijtimoiy muhit va faol tajriba orqali shakllanishini ta'kidlaydi. Uning fikricha, ta'lim jarayoni nafaqat bilim berish, balki ijtimoiy va axloqiy qadriyatlarni singdirish vositasi hamdir. Rossiyalik olimlar V.A. Slastenin, I.P. Podlasiy va N.F. Talyzina tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda tarbiya jarayonining shaxs rivojlanishidagi o'rni chuqur tahlil qilingan. Ularning fikricha, tarbiya — bu shaxsni jamiyatning ijtimoiy va axloqiy talablariga moslashtirish jarayonidir. Ayniqsa, faoliyatga asoslangan yondashuv o'quvchilarda qadriyatlarni faqat nazariy emas, balki amaliy darajada shakllantirish imkonini beradi.

Mahalliy pedagog olimlar tadqiqotlarida oilaviy qadriyatlar milliy mentalitet va an'analar bilan uzviy bog'liq holda o'rganiladi. V.M. Karimova shaxs rivojlanishida oilaviy muhitning psixologik ta'sirini tahlil qilib, o'smirlik davrida axloqiy qadriyatlar tizimi tez shakllanishini ta'kidlaydi. E.G'. G'oziyev esa shaxs rivojlanishida oila va ta'lim muassasasining hamkorlikdagi ta'siri hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanligini asoslab beradi.

O'zbekistonlik olimlar O. Musurmonova, J. Yo'ldoshev va Sh. Sharipovlarning ilmiy ishlari oilaviy tarbiyaning milliy asoslariga bag'ishlangan. Ular oilaviy qadriyatlarning shakllanishida xalq pedagogikasi, urf-odatlar va milliy an'analarning o'rnini beqiyos ekanligini ta'kidlaydilar. Ularning fikricha, tarbiya jarayonida milliy va umuminsoniy qadriyatlarning uyg'unligi shaxsning ma'naviy yetukligini ta'minlaydi. Ilmiy manbalarda ayniqsa interfaol metodlarning samaradorligi alohida ta'kidlanadi. Rolli o'yinlar, keys-stadi, treninglar va muammoli vaziyatlarni tahlil qilish o'quvchilarda real hayotiy vaziyatlarga moslashish va qaror qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Bu esa oilaviy qadriyatlarni faqat nazariy tushuncha emas, balki amaliy xulq-atvor me'yoriga aylantirishga xizmat qiladi. Umuman olganda, ilmiy adabiyotlar tahlili tarbiyaviy yondashuvlar oilaviy qadriyatlarni shakllantirishda asosiy pedagogik mexanizm ekanligini tasdiqlaydi. Shu bilan birga, samarali natijaga erishish uchun maktab, oila va jamiyat hamkorligi, zamonaviy pedagogik texnologiyalar va milliy qadriyatlar uyg'unligi muhim omil sifatida namoyon bo'ladi.

Muhokama. Tadqiqot natijalari tarbiyaviy yondashuvlar o'quvchilarda oilaviy qadriyatlarni shakllantirish jarayonida hal qiluvchi pedagogik omil ekanligini yaqqol ko'rsatdi. Olingan ma'lumotlar tahlili shuni tasdiqlaydiki, oilaviy qadriyatlar o'z-o'zidan shakllanadigan hodisa emas, balki maqsadli tashkil etilgan tarbiya jarayoni natijasida yuzaga keladigan murakkab ijtimoiy-pedagogik mahsuldir. Shu sababli tarbiya jarayonida qo'llaniladigan yondashuvlarning ilmiy asoslanganligi va tizimlilik muhim ahamiyat kasb etadi. Tahlillar shuni ko'rsatdiki, an'anaviy tarbiyaviy yondashuvlar oilaviy qadriyatlar haqida boshlang'ich bilimlarni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi, biroq ular ko'proq nazariy xarakterga ega bo'lib, amaliy xulq-atvorni shakllantirishda yetarli samara bermasligi mumkin. Bu esa zamonaviy pedagogik jarayonda shaxsga yo'naltirilgan va faol yondashuvlarning zarurligini asoslaydi. Ayniqsa, o'quvchini ta'lim jarayonining faol subyektiga aylantirish orqali oilaviy qadriyatlarni ichki e'tiqod darajasiga ko'tarish mumkinligi aniqlangan.

Tadqiqot davomida aniqlanishicha, interfaol metodlar — xususan, rolli o'yinlar, muammoli vaziyatlar tahlili va guruhli muhokamalar — o'quvchilarda oilaviy hayotga nisbatan real tasavvurlarni shakllantirishga xizmat qiladi. Bu metodlar orqali o'quvchilar oilaviy munosabatlarda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan vaziyatlarni tahlil qilish, qaror qabul qilish va mas'uliyatni his etish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Natijada oilaviy qadriyatlar faqat nazariy tushuncha emas, balki amaliy xulq-atvor me'yoriga aylanadi.

Muhokama jarayonida yana bir muhim jihat — oilaviy muhitning ta'siri alohida ahamiyatga ega ekanligi aniqlandi. Oilada ijobiy psixologik muhit, ota-ona o'rtasidagi hamjihatlik va farzandga nisbatan to'g'ri tarbiyaviy yondashuv mavjud bo'lgan hollarda o'quvchilarda oilaviy qadriyatlarga nisbatan barqaror va ijobiy munosabat shakllanadi. Aksincha, nizoli yoki beqaror oilaviy muhit o'quvchilarning qadriyatlar tizimiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shuningdek, zamonaviy axborot muhitining ta'siri ham sezilarli ekanligi qayd etildi. O'quvchilar oilaviy munosabatlar haqidagi tasavvurlarni ko'pincha internet va ijtimoiy tarmoqlar orqali shakllantiradi. Biroq ushbu manbalardagi axborot har doim ham pedagogik jihatdan to'g'ri va tarbiyaviy ahamiyatga ega emas. Shu bois pedagoglar tomonidan tanqidiy fikrlashni rivojlantirish va to'g'ri yo'naltirish muhim hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ham ko'rsatdiki, oilaviy qadriyatlarni shakllantirish jarayoni fanlararo integratsiyani talab qiladi. Tarbiya, psixologiya, etika va ijtimoiy fanlar mazmunida oilaviy qadriyatlarni uyg'unlashtirish o'quvchilarda yaxlit dunyoqarash shakllanishiga xizmat qiladi. Bu esa ularning kelajakdagi ijtimoiy rollarga tayyorgarligini oshiradi. Bundan tashqari, oila va maktab hamkorligi muhokama natijalarida eng muhim omillardan biri sifatida ajralib chiqdi. Ota-onalarning tarbiyaviy jarayondagi faol ishtiroki o'quvchilarda barqaror axloqiy qarashlarning shakllanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Maktab esa ushbu jarayonni ilmiy-pedagogik asosda yo'naltiruvchi institut sifatida namoyon bo'ladi. Umuman olganda, muhokama natijalari tarbiyaviy yondashuvlar tizimli va kompleks tarzda qo'llanilgandagina oilaviy qadriyatlarni samarali shakllantirish mumkinligini ko'rsatdi. Bu jarayonda an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning uyg'unligi, interfaol metodlar va ijtimoiy hamkorlikning integratsiyasi muhim ahamiyat kasb etadi. Natijada o'quvchilarda nafaqat bilim, balki real hayotda qo'llaniladigan axloqiy va ijtimoiy ko'nikmalar ham shakllanadi.

Xulosa. Mazkur tadqiqot tarbiyaviy yondashuvlar va ularning o'quvchilarda oilaviy qadriyatlarni shakllantirishdagi rolini ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilishga bag'ishlandi. O'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatdiki, oilaviy qadriyatlar shaxsning ma'naviy-axloqiy shakllanishida asosiy tayanch tizimlardan biri bo'lib, ularning samarali shakllanishi bevosita tarbiyaviy yondashuvlarning to'g'ri tanlanishi va izchil qo'llanilishiga bog'liq. Tadqiqot natijalariga ko'ra, an'anaviy tarbiyaviy yondashuvlar oilaviy qadriyatlar haqida nazariy bilimlarni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega bo'lsa-da, ularni amaliy xulq-atvorga aylantirishda yetarli emasligi aniqlandi. Shu bois zamonaviy ta'lim jarayonida shaxsga yo'naltirilgan, faol va interfaol yondashuvlar ustuvor ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, oilaviy qadriyatlarni shakllantirishda oila, maktab va ijtimoiy muhitning hamkorligi hal qiluvchi rol o'ynashi tasdiqlandi. Ijobiy oilaviy muhit, pedagogik jihatdan asoslangan tarbiya va zamonaviy metodlardan foydalanish o'quvchilarda mas'uliyat, hurmat, empatiya va ijtimoiy moslashuv ko'nikmalarini rivojlantiradi. Umuman olganda, tadqiqot natijalari tarbiyaviy yondashuvlar tizimli, kompleks va integrativ tarzda qo'llanilganda o'quvchilarda barqaror oilaviy

qadriyatlar shakllanishi mumkinligini ko'rsatadi. Bu esa kelajakda ma'naviy yetuk, ijtimoiy mas'uliyatli va sog'lom oilaviy munosabatlarga ega shaxslarni tarbiyalashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimova V.M. Pedagogik psixologiya asoslari. Toshkent.
2. G'oziyev E.G'. Umumiy psixologiya. Toshkent: O'zbekiston.
3. Musurmonova O. Oilaviy tarbiya pedagogikasi. Toshkent.
4. Yo'ldoshev J.G'. Ta'lim va tarbiya metodikasi. Toshkent.
5. O'zbekiston Respublikasi ta'lim tizimi bo'yicha me'yoriy hujjatlar.